

Estatuaren biktimak **ARGAZKIEN BIDEZ MEMORIARA**

Xabier Letona

@xletona

ARGAZKIAK: JOSEBA ZABALZA

*Josefina Liceranzu Larrazabal eta Manuel Cabacas Sánchez,
María Díaz Harokoa kaleko etxartean, Kurruli tabernaren ondoan;
Iñigo Cabacas Liceranzu 'Pitu' seme bakarra hil zien Ertzaintzak han, gomazko pilotakada batez.*

Espainiako Estatuak azken hamarkadetan eragindako 105 biktimaren argazkiz osatutako liburua argitaratu du Joseba Zabalza argazkilariak Euskal Memoria Fundazioarekin. 40.000 kilometro egin ditu zeregin horretan, hildakoen familien sukalderraino sartu eta iraganetik orainera ekarri du haien sufrimendua. Familien mina erakutsi nahi izan dute.

Liburuaren zergatiak galdetzen diogunean berau egitea bururatu zitzaion unea datorkio burura Joseba Zabalzari: “Autoan nindoan eta entzun nuen irratan hemengo gatazkaren biktimak ETak eragindakoak bakarrik zirela. Amorratu egin nintzen. Zer ote ziren, bada, nire euskara irakasle ‘Basajaun’, Katu tabernako Mikel Castillo, Mikel Zabalza –hau oraindik terrorista gisa ageri da agirietan–, Lasa eta Zabala eta beste hainbat? Euskal Memoriari proiektua proposatu nion, hauek onartu eta ekin egin genion”. Biktima hauen memoria gizarteratu eta berreskuratzeko lanean ale bat gehiago jarri du Zabalzak.

Zuri-beltzez egindako argazkietan oinarritzen da liburua. “Serioagoak eta erakargarriagoak iruditzen zaizkit halako kasuetarako, bakardadea islatzeko adibidez”. Biktimaren senidea hartu, biktima hil edo zauritu zuten tokira eraman eta han argazkiak egin. Kasu bakoitzari dagokion idatzizko azalpena ere bada, testuinguruan kokatu ahal izateko. Leku horiek bereziak dira senideentzat, sakratuak bihurtzen dira, eta beti ez dira bertaratzeko gai izaten: “Senide bat, esaterako, ez da inoiz pasatu bere anaia hil zuten tokitik, ezin du, eta sekulako itzulia ematen du hara ez gerturatzeko. Beste batzuetan terapeu-

Mari Jose Bravo del Valle: Goian ezkerrean bere anaia Alberto, Donostian, Zorroaga gaineko Miserikordia bidean. Han faxista talde batek arreba bortxatu eta hil zuen. **Marcelo Gartzandia:** Goian eskuinean Mari Cruz arreba Lasarte-Orian, N-1 errepiderako sarbidean, Donostiarako noranzkoan, guardia zibil batek zauri hilgarriak eragin zizkion lekuan. **Manuel Fuentes:** Behean ezkerrean Manoli Fuentes alaba, 1977an Amnistiaren Aldeko Astearen poliziak aita hil zion lekuan, Ortuellan; tiro bat jaso zuen tokian. **Jose Miguel Beñaran, ‘Argala’:** Behean eskuinean Pablo anaia, Angelun, BVEk jarritako lehergailuak bere autoa lehertu zuen tokian.

tikoa izan da eta esaten dute 'han egon ondoren hobeto sentitzen naiz' edo 'ez nekien gai izango ote nintzen'".

Ohikoan senide bat edo bi agertzen dira argazkietan. Batzuetan ez dago biktimaren toki zehatzik, eta oroigarriren batekin agertzen dira, Jose Miguel Etxeberria 'Naparra'ren ama, Celes, eta Eneko anaiaren kasuan bezala: "Auto batean ikusi zuten azkenekoz eta Frantziako polizia aukera eman zion familiari oroimenen bat eramateko autotik. Aitak bolantea eskatu zuen eta harekin ateratzen dira Celes eta Eneko".

Hala ere, biktimak bizirik zireneko argazkiak ere badira hildakoen kasuan, familiak edo lagunek utzitakoak: "Germán Rodríguez, adibidez, zer da guretzat? Profilez ezagutzen dugun bizardun bat edo kopetan tiroa duen gaztea. Bada, liburuan ateratzen den Germán bizar gabe Etxaurin eskalatzen ari den gaztearena da".

Ez da gorrotorik, egia nahi dute

Saminaren bihotzera sartzea ez da samurra: "Batzuetan familiekin hitz egitea gogorra izan da, hasieran isiltasuna da nagusi hainbatetan, baina proiektuaz hitz egin ahala berotuz joan ohi da giroa. Mina badute, baina denborarekin mina ez da berdina. Baztertu dute gorrotoa eta hori oso garrantzitsua da bizirik jarraitzeko, gorrotoarekin ezin da bizi eta. Barkamena ez da garrantzitsuena

» JOSEBA ZABALZA:

"Senideek mina badute, baina denborarekin mina ez da berdina. Baztertu dute gorrotoa eta hori oso garrantzitsua da bizirik jarraitzeko, gorrotoarekin ezin da bizi eta"

hautentzat, egia baizik, zer gertatu zen eta zergatik".

Kasu ezezagunak ere jorratzen dira liburuan, Pedro Jesus Etxandi Iturrirena esaterako, 1975ekoa. Luzaidekoa (Nafarroa) zen eta handik Auritzera zihoala tirokatu zuen Guardia Zibilak. Ospitalean berak esan zuen ez zegoela inongo

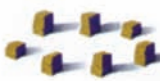
kontrolrik. Handik egun batzuetara hil zen. "Guardia Zibilak ohar txiki batean jakinarazi zuen kontrolean geratzeari muzin egin ziola. Isiltasuna nagusi izan da harrezkero".

Koldo Arriola 18 urteko ondarroar gaztearena ere ezezagun horietakoa da. "Urte bukaerako afaria zuen lagunekin eta afalostean Ondarroako erdigunean zegoen Guardia Zibilaren kuartelaren aurretik pasatu ziren. Guardia zibil batek esan zion sartzeko, sartu zen eta berehala tiro bat entzun zen, gaztea korrika

kanpora atera zen eta bertan erori hilik. Zaborraren kamioian eraman zuten hilerria eta ondoren familiak lortu zuen etxera eramatea".

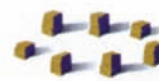
Aitak frankisten aldean jardun ei zuen 36ko Gerran eta guardia zibilen laguna ei zen, baina Zabalzaren esanetan, oraindik inork ez daki zergatik hil zuten. "Akats bat izan omen zen. Hidalgo kapitain ospetsua zegoen kuarteleko buru eta esaten da zera esan zuela: 'bagoaz gaiztoen atzetik eta ez ditugu harrapatzen, eta gero hau gertatu behar'. Epai-keta egin zen, baina ez zen zigorririk izan, liburuko gainerako kasu gehientsuengatik legez.

105 biktima 457 orrialdetan, tartean ETako militante batzuk ere bai: "Ez naiz sartzen haiek epaitzera, batzuk eskuan arma zutela hil ziren eta beste batzuk handik pasatzen ziren, besterik ez. Niretzat guztiak dira historiaren bazterrean utzi nahi dituzten biktimak". ■

Zarautz
Hileta Zerbitzuak

Araba kalea, 35 · Zarautz (Gipuzkoa)
☎ 943 894 937 / Faxe: 943 894 941 · harrespil@harrespil.net

Harrespil
Hilerri eta Hileta Zerbitzuak

Euskalduna
Hileta Zerbitzuak

Amilaga, 39 · Bergara (Gipuzkoa)
☎ 943 761 299 / Faxe: 943 761 299

Hilerrien gestioa · Hileta zerbitzu orokorrak · Zerbitzu iraunkorrak · Koroak · Eskelak

